

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
EKONOMIKA SREČE

Ljubljana, september 2011

ERIKA BRULC

IZJAVA

Študentka Erika Brulc izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Andreja Sušjana, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 OPREDELITEV KONCEPTA SREČE	2
1.1 OPREDELITEV POJMA SREČA IN POJMOV POVEZANIH Z NJO	2
1.2 SUBJEKTIVNO IN OBJEKTIVNO POJMOVANJE SREČE.....	3
1.3 MESTO SREČE V EKONOMSKI TEORIJL.....	4
1.4 MERJENJE SREČE	5
1.5 PROBLEMI MERJENJA SREČE.....	8
2 DEJAVNIKI SREČE	9
2.1 OSEBNOSTNI DEJAVNIKI	9
2.2 SOCIALNO-DEMOGRAFSKI DEJAVNIKI.....	9
2.3 EKONOMSKI DEJAVNIKI	11
2.3.1 Vpliv dohodka.....	11
2.3.2 Vpliv brezposelnosti.....	14
2.3.3 Vpliv inflacije.....	15
2.4 INSTITUCIONALNI (POLITIČNI) DEJAVNIKI	15
3 SREČA KOT ALTERNATIVNA MERA BLAGINJE V DRUŽBI	17
3.1 KONCEPT BRUTO DOMAČEGA PROIZVODA	17
3.2 SLABOSTI KONCEPTA BDP	18
3.3 KONCEPT TRAJNOSTNEGA RAZVOJA	21
3.4 ALTERNATIVNI KAZALCI	22
3.5 PRIHODNOST RAZISKAV	23
SKLEP	24
LITERATURA IN VIRI	26

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: Delež prebivalcev evropskih držav, ki so izrazili občutek sreče v % (2005-2008).....</i>	<i>6</i>
<i>Slika 2: Zadovoljstvo z življenjem v 16 evropskih državah v % (2005-2008).....</i>	<i>6</i>
<i>Slika 3: Povprečno zadovoljstvo z življenjem glede na starost v Veliki Britaniji v letu 2004 .....</i>	<i>10</i>
<i>Slika 4: Občutek sreče po spolu v %.....</i>	<i>10</i>
<i>Slika 5: Subjektivno blagostanje (u), kot funkcija dohodka (y) in spreminjanja aspiracij (A) .....</i>	<i>12</i>
<i>Slika 6: Zmanjševanje mejne koristnosti dohodka .....</i>	<i>13</i>
<i>Slika 7: Povprečno zadovoljstvo z življenjem (1992-2005) in BDP na prebivalca (1989-2005) v Sloveniji.....</i>	<i>14</i>
<i>Slika 8: Elementi sreče in blagostanja v primerjavi s konceptom BDP-ja .....</i>	<i>21</i>

UVOD

Kaj posameznike osrečuje? To je starodavno vprašanje, ki je že zelo zgodaj ujelo pozornost filozofov, zgodovinarjev, psihologov in nazadnje tudi ekonomistov. Vsakdo si želi biti srečen. Obstajajo cilji v življenju, ki jih želimo doseči. Gospodarska dejavnost, proizvodnja blaga in storitev sami po sebi ne zadostijo potrebe po sreči, ampak imajo določeno vrednost, ki prispeva k človeški sreči in blagostanju.

Izraz ekonomika sreče (angl. *The Economics of Happiness*) se zadnja leta povezuje s t.i. züriško skupino raziskovalcev (angl. *The Zurich Group*) pod vodstvom Bruna S. Freya, ki se z raziskovanjem blagostanja oz. sreče ljudi tudi največ ukvarjajo. Ekonomika sreče ponuja inovativno-teoretične in empirične analize subjektivnega blagostanja posameznikov. Züriška skupina raziskovanje sreče označuje kot revolucijo v ekonomski znanosti (angl. *revolution in economics*). Revolucija zaradi samega koncepta merjenja sreče, ki z vnašanjem pojma sreče v ekonomijo omogoča koristen približek merljivosti koristnosti predvsem zaradi novih spoznanj, kako posamezniki vrednotijo dobrine, storitve in socialna razmerja. To zlasti velja za učinek dohodka, brezposelnosti in drugih gospodarskih dejavnikov, ki vplivajo na subjektivno blagostanje. Nova spoznanja vključujejo tudi nematerialne vrednote kot so medsebojni odnosi in družina; tudi zaradi raznih gospodarskih in političnih dejavnikov, ker ekonomska analiza sreče kaže bistvena odstopanja od klasičnih spoznanj. Pomembni so tudi zaposlenost, vrednotenje prostega časa, osebni dejavniki, socialno-demografski dejavniki, kultura in institucionalni (politični) dejavniki. Posamezniki lahko pridobijo različne poglede na to, kako vladna politika vpliva na njihovo blagostanje (Frey et al., 2008, str. x-xii).

Oznaka »revolucija« je sicer nekoliko pretirana, saj so bili koncepti, povezani z blagostanjem družbe, vselej pomembno vodilo ekonomistov. Res pa se v zadnjem času v tem pogledu razmere hitro spreminjajo. Blaginja, blagostanje in sreča se ne povezujejo več samo z gospodarsko rastjo (rast BDP), dohodkom ter drugimi ekonomskimi dejavniki, temveč se poskuša vključiti tudi izsledke iz področja psihologije in sociologije. Stiglitz, Sen in Fitoussi (2009, str. 14-15) trdijo, da je dobro počutje večdimenzionalni pojav in da je treba hkrati upoštevati: življenjski standard (dohodek, potrošnja in bogastvo), zdravje, izobrazba, osebne dejavnosti vključno z delom, politično udejstvovanje, družbene povezave in odnosi, okolje (sedanje in prihodnje razmere), negotovost (z gospodarskega in fizičnega okolja).

Proučevanje ekonomike sreče je vse bolj priznано kot znanost in obstajajo resne razprave o uporabi ugotovitev v gospodarsko-politične namene in razvoj nacionalnih kazalnikov blagostanja, ki dopolnjujejo podatke o BDP.

Namen diplomskega dela je predstaviti dosedanja spoznanja in ugotovitve študije ekonomike sreče. Cilj diplomskega dela je spoznati prednosti koncepta ekonomike sreče in ideje v določene strategije družbenega razvoja. Ugotoviti, ali je ekonomika sreče primerna alternativa klasičnemu

merjenju blaginje, to je merjenje s pomočjo BDP. Pri delu sem uporabila preučevanje predvsem tuje literature, strokovnih člankov in znanja, pridobljena med študijem.

Diplomsko delo je sestavljeno iz 3 obsežnih poglavij. V 1. poglavju sem opredelila pojem sreče, pojme povezane z njo, subjektivno in objektivno pojmovanje, mesto sreče v ekonomski teoriji, zakaj sploh ekonomsko analiziramo srečo, kako jo merimo in s kakšnimi problemi se pri tem srečujemo. V 2. poglavju sem predstavila dejavnike sreče (osebne, socialno-demografske, ekonomske in institucionalne), njihov vpliv na blagostanje ljudi in ugotovitve različnih avtorjev. V zadnjem poglavju sem analizirala koncept BDP, njegove slabosti in zakaj ni primeren kot mera blaginje v družbi. Raziskala sem tudi ali obstaja kakšna povezava med srečo in trajnostnim razvojem. Omenila sem nekaj alternativnih kazalcev pomanjkljivemu konceptu BDP in nakazala prihodnost raziskav ekonomike sreče.

1 OPREDELITEV KONCEPTA SREČE

Koncept sreče je bil uveden v ekonomsko teorijo že leta 1974 s strani Richarda A. Easterlina, ki je razpravljal o dejavnikih, ki prispevajo k sreči. Preučeval je povezavo med stopnjo gospodarskega razvoja in skupno srečo prebivalcev (makroekonomska analiza sreče). V ekonomski literaturi se je uvedel izraz »paradoks sreče« ali »Eastelinov paradoks«, ki razlaga zakaj v času, kljub hitri gospodarski rasti, ljudje niso nič bolj srečni. Omenjeni paradoks bom podrobneje razložila v naslednjem poglavju.

Trajalo je skoraj 20 let, da sta takšen pristop in ideja pridobila privrženca. Velik interes o subjektivni blaginji in sreči se je pojavil v poznih 1990-ih, ko so ekonomisti (B. S. Frey, A. Stutzer, D. Kahneman, J. Gardner, A. J. Oswald, R. E. Lane, R. Layard, A. Clark in mnogi drugi) začeli na podlagi Eastelinovih prispevkov objavljati dokumente in predstavljati rezultate empiričnih analiz sreče (Redek, Frajman Jakšič & Ograjenšek, 2010, str. 6). Powdthavee (2007, str. 2) navaja podatek, da je bilo med leti 1960 in 2006 objavljenih več kot 460 časopisnih člankov na temo sreče, od tega je bilo več kot 170 objavljenih v zadnjih 3 letih.

Pojavil se je tudi pojem »*happynomics*«, ki je sestavljen iz pojma sreče (angl. *happiness*) in ekonomije (angl. *economics*). Graham (v Redek, Frajman Jakšič & Ograjenšek, 2010, str. 6) navaja, da je *happynomics* pristop pri ocenjevanju blaginje s kombinacijo ekonomskih in psiholoških tehnik. Glavni cilj je razumeti povezavo med gospodarskimi rezultati in posledično srečo gospodarskih akterjev.

1.1 OPREDELITEV POJMA SREČA IN POJMOV POVEZANIH Z NJO

Obstaja več sorodnih izrazov, ki poskušajo zajeti isto kategorijo – srečo. Uporabljajo se izrazi kot so sreča (angl. *happiness*), dobro počutje ali blagostanje (angl. *well-being*), koristnost (angl. *utility*), kvaliteta življenja (angl. *quality of life*), zadovoljstvo z življenjem (angl. *life satisfaction*), zadovoljstvo ali užitek (angl. *pleasure*). Velikokrat se uporabljajo kot sinonimi, v

skladu s kontekstom se izbere najprimernejšega. V diplomski nalogi poskušam izbrati najprimernejši pojem v skladu s kontekstom, vendar se zavedam problema tveganja lastne nekonsistentnosti.

Vrsta ved se ukvarja z opredelitvijo pojma sreče. Največ se s tem vprašanjem ukvarja psihologija, ki uporablja znanstvene metode za opredelitev sreče in za njen doseg. Filozofi pravijo, da je sreča popolna zadovoljitev. Verski misleci opredelijo srečo pogosto v smislu »živi dobro življenje« in ne zgolj kot čustvo. K razumevanju sreče veliko prispevajo tudi druge vede, npr. sociologija, antropologija, teologija, filozofija, itd.

Sreča pomeni dobro, izpolnjeno življenje in je tisti zadnji, končni cilj, h kateremu stremijo vsi ljudje v svojem ravnanju. Drugi cilji so nižji, iz sreče izpeljani instrumentalni cilji, ki služijo doseganju. Izraz sreča se v ekonomiji sliši precej čustveno, neznanstveno ter izključujoče (Lavrač & Slabe Erker, 2009, str. 7). Lahko bi rekla, da je duševno stanje dobrega počutja, veselja in zadovoljstva. Lavrač in Slabe Erker (2009, str. 7) navajata tudi problem s slovenjenjem izraza »*well-being*«. Pravega domačega izraza ni, »dobro počutje« se sliši preozko in banalno. Poskušata z izrazom »blagostanje«, ki ga ločita od izraza »blaginja«. Tudi sama bom poskušala v nadaljevanju uporabljati izraz blagostanje.

Koncept individualnega blagostanja je mogoče razlikovati (Diener, 2005, str. 2-4):

- kot srečo, ki se uporablja v različnih pomenih: pogosto se nanaša na ravnotežje med kratkoročnimi in negativnimi čustvi,
- kot subjektivno blagostanje, ki se nanaša na različne pozitivne in negativne ocene, ki jih naredijo posamezniki o svojem življenju,
- kot kvaliteta življenja, do katere je življenje posameznika zaželeno in je pogosto povezano z zunanjimi komponentami kot je naravno okolje,
- kot zadovoljstvo z življenjem: kako posameznik ocenjuje svoje življenje kot celoto,
- kot pozitivne in negativne vplive, ki označujejo prijetna in neprijetna razpoloženja in čustva kot sta veselje in žalost.

1.2 SUBJEKTIVNO IN OBJEKTIVNO POJMOVANJE SREČE

Sreča se navadno razume kot subjektiven vidik življenja. Vsakdo ima svoje lastne ideje o sreči in blagostanju. Subjektivno blagostanje je izraz za vrednotenje posameznikovih izkušenj, pozitivnih in negativnih vplivov, sreče in zadovoljstva z življenjem. Posameznikovo srečo je vseeno mogoče zajeti in analizirati. Ne poskušamo je opredeliti in meriti od zunaj, temveč posameznike vprašamo, kako so zadovoljni s svojim življenjem. Zanesemo se na sodbo posameznikov, ki so neposredno vključeni v raziskavo. Domneva se, da so posamezniki najboljši poznavalci lastne sreče in najlažje sami razsojajo o njej (Frey & Stutzer, 2008, str. 8). Takšno merjenje sreče temelji na subjektivnosti.

Objektivno pristop k sreči predstavlja merjenje od zunaj, glede na vnaprej postavljene zahteve (standarde in pravila). Subjektivni pristop omejujejo pristranskost, sposobnost napovedovanja, omejenost spomina ter pomanjkanje objektivnega merila primerjave. Takšen pristop onemogoča, da bi se nekdo razglasil za srečnega in nekdo za nesrečnega brez pravih razlogov za to. Npr. izkoriščeni suženj, ki bi se samoocenil za srečnega. Takšni kazalniki se morajo prilagajati krajevnim okoliščinam, socialnemu kontekstu in kulturnemu okolju. Slabost takšnega pristopa je paternalizem in pokroviteljstvo (Lavrač & Slabe Erker, 2009, str. 6).

1.3 MESTO SREČE V EKONOMSKI TEORIJ

Ena izmed temeljnih teorij mikroekonomije je teorija o ponudbi in povpraševanju. Teorija potrošnje izhaja iz koristnosti (angl. *utility*). Utilitarizem je kot etično teorijo razvil Jeremy Bentham. Utilitarizem je filozofski nazor, ki presoja moralno vrednost človekovega delovanja glede na učinke koristnosti, tj. sreče, zadovoljstva, blagostanja in dobrega. Človekovo delovanje je pogojeno z dvema dejavnikoma: z bolečino in z ugodjem. Težimo k ugodju, medtem ko se bolečine izogibamo. Bentham izpelje načelo koristnosti, po katerem je najpomembnejše vodilo zagotoviti »največ sreče za največ ljudi«. Predvidel je tudi izračun za srečo, v katerem je glede na določeno število ljudi upošteval merila ugodja oz. bolečine glede na različne okoliščine (Bentham, 1781).

Potrošniki z danim dohodkom na trgu povprašujejo po dobrinah in storitvah. Koristnost tega je zadovoljitev potreb. Klasični ekonomisti menijo, da ima koristnost svojo lastno vsebino in da je merljiva. Od 1930-ih pa velja prepričanje, da koristnost ni kardinalna, da je ni mogoče absolutno, neposredno meriti in primerjati med seboj. Koristnost naj bi bila ordinalna, kar pomeni, da jo lahko razvrstimo na manjšo, enako ali višjo, kar se da prikazati z indiferenčnimi krivuljami. Na razkritih preferencah posameznikov z dejansko opravljeno potrošnjo lahko neposredno razberemo koristnost, ne da bi zares poznali čustva, motive in mnenja posameznikov. Koristnost je v ekonomiji približek za srečo, ki sicer ekonomike, kot takšna ne zanima. Ekonomičen (gospodaren) človek (angl. *homo economicus*) je tipičen ekonomski subjekt, ki ga predvideva neoklasična teorija, ki se odloča racionalno na osnovi mejne koristnosti, pozna svoje reference in želi maksimizirati koristnost. Vendar, da bi lahko v realnosti govorili o racionalnem vedenju, bi morali biti izpolnjeni nekateri kriteriji (zavedanje možnosti izbir, informiranost in konsistentnost potreb). Tradicionalna ekonomika ne zna obrazložiti neracionalnega vedenja kot sta dobrodelnost in volontersko delo. Z ekonomsko analizo sreče je koristnost dobila nazaj svojo vsebino in je spet kardinalno merljiva v izrazu sreče oz. subjektivnega blagostanja. Z vnašanjem pojma sreče v ekonomijo je omogočena merljivost koristnosti. Vendar sreče ne moremo seštevati kot družbene preference, da bi prišli do skupne sreče oz. družbene funkcije blagostanja, ki bi jo maksimirali. Opredelitev družbenih preferenc se lahko opravi le s političnim procesom v družbi (Lavrač & Slabe Erker, 2009, str. 8-9).

Frey in Stutzer (2002b, str. 402-403) povzemata ugotovitve, da je ekonomska analiza sreče pomemben vidik za ekonomsko teorijo zaradi:

- vodenja ekonomske politike. V gospodarstvu je težko narediti Pareto izboljšavo, ne da bi s tem poslabšali položaj drugega gospodarskega subjekta. Zato je potrebno vrednotenje neto učinkov za koristnost posameznikov. Ekonomska politika mora biti še posebej pozorna na izmenjavo med brezposelnostjo in inflacijo. Ekonomska analiza sreče je pomembna za gospodarsko-politične odločitve.
- učinkov institucij kot so kakovost vodenja politike in velikost družbenega kapitala. Raziskave kažejo, da je subjektivna blaginja posameznikov odvisna od odgovornosti, učinkovitosti in stabilnosti vlade, pravne države in nadzora korupcije. Vpliv učinkovitosti institucij ima veliko večji pomen na blaginjo posameznikov kot produktivnost in gospodarska rast.
- same raziskave sreče, ki nam pomaga razumeti nastanek subjektivne blaginje. To pojasnjuje nove vidike osnovnih konceptov in predpostavk ekonomske teorije, kot na primer, ali lahko posamezniki uspešno napovejo svojo prihodnjo koristnost.

1.4 MERJENJE SREČE

Veliko družboslovcev in predvsem ekonomistov je skeptičnih glede merjenja sreče ali koristnosti. V spoznanje je zavzeto, da osebnih izkušenj ni mogoče povzeti, primerjati med posamezniki ali izraziti na lestvici. Ekonomska analiza temelji posredno na razkritih vedenjih in ne na neposrednih izjavah posameznikov. Situacija pa se spreminja z uvajanjem pojma sreče v ekonomsko spoznanje. Srečo posameznikov se da ujeti in analizirati z določeno stopnjo natančnosti.

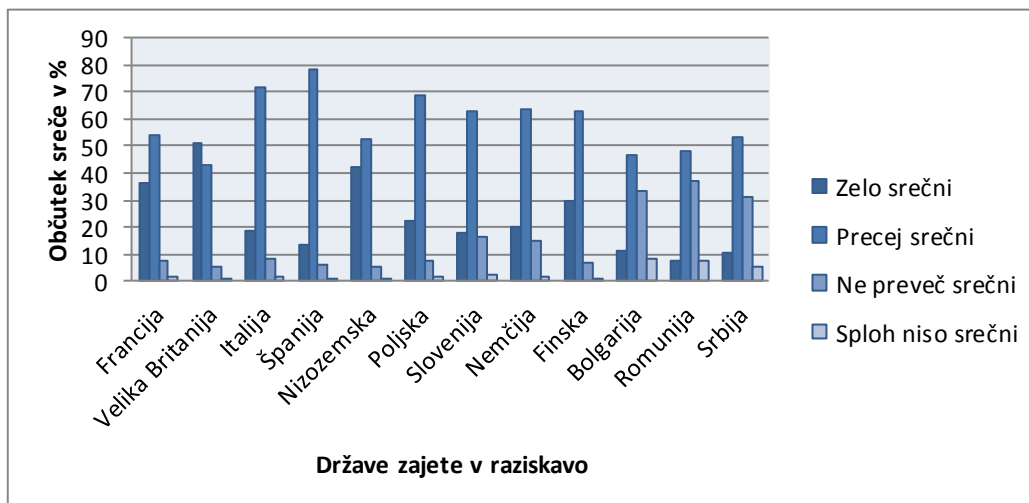
Frey in Stutzer (2009, str. 303-306) povzemata 5 različnih načinov merjenja sreče:

- Globalno ocenjevanje posameznikov o zadovoljstvu z življenjem z neposrednim anketiranjem in oblikovanjem ustreznih indikatorjev. Reprezentativen vzorec posameznikov neposredno vprašamo o njihovi sreči oz. zadovoljstvu z življenjem. Odgovori dajejo dobre rezultate, če jih primerjamo z alternativnimi načini merjenja sreče.

Obstaja več takšnih vprašalnikov in raziskav. Splošna družbena raziskava (angl. *General Social Survey*) se izvaja od leta 1972 in danes vključuje v svojo raziskavo že 47 držav. Eno od zastavljenih vprašanj je, kako srečni so anketiranci na lestvici od 1 do 3; srečni, precej srečni, ali ne preveč srečni (General Social Survey, 2011). Druga takšna raziskava je svetovna raziskava vrednot (angl. *World Values Survey*), ki preučuje človeške vrednote in prepričanja, kako se ta spreminjajo skozi čas, ter kakšne družbene in politične posledice imajo. Raziskava vključuje skoraj 100 držav in zavzema empirične podatke, ki predstavljajo večino svetovnega prebivalstva (skoraj 90 %). Vprašanje, ki se nanaša neposredno na srečo ocenjuje v celoti ali so posamezniki 1-zelo srečni, 2-precej srečni, 3-ne preveč srečni, 4-sploh niso srečni, 9-ne vedo, 0-brez odgovora (World Values Survey, 2011). Na sliki 1 so zaradi lažje preglednosti navedene le nekatere evropske države, ki so bile zavzete v študijo. V petem valu raziskav, ki so potekale v letih od 2005 do 2008 so se za zelo srečne predstavili Britanci (50,8 %), večji delež imajo tudi Nizozemci (41,9 %) in skandinavske države. Slovenija se s 62,9 % ima za precej srečne, tukaj

predvsem izstopata Španija (78,7 %) in Italija (71,5 %). Za ne preveč srečne in tudi najmanj srečne se imajo Romuni (36,8 %), Bolgari (33,5 %) ter Srbi (30,9 %), kar se izkaže za najmanj srečne države v Evropi.

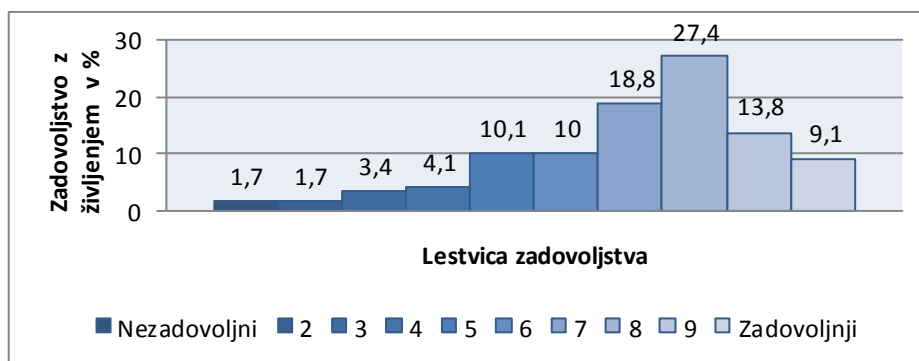
Slika 1: Delež prebivalcev evropskih držav, ki so izrazili občutek sreče v % (2005-2008)

Vir: World Values Survey – Online Data Analysis 2005-08, 2011.

Zadovoljstvo z življenjem ocenjujejo tudi na lestvici od 1 (nezadovoljni) do 10 (zadovoljni) (World Values Survey, 2011). Slika 2 prikazuje zadovoljstvo z življenjem v 16 evropskih državah. Po intenzivnosti zadovoljstva ima največji delež 8. stopnja na lestvici s 27,4 %.

Slika 2: Zadovoljstvo z življenjem v 16 evropskih državah v % (2005-2008)

Vir: World Values Survey – Online Data Analysis 2005-08, 2011.

Raziskave Evrobarometra (angl. *Eurobarometer Survey*) zavzemajo vse države Evropske unije in zastavljajo podobna vprašanja kot zgoraj omenjeni raziskavi. Diener, Emmons, Larsen in Griffin (1985, str. 72) predstavljajo raziskavo zadovoljstva z življenjsko lestvico (angl. *Satisfaction With Life Scale*), ki je sestavljena iz 5 trditev (1-moje življenje je blizu idealnega, 2-pogoji mojega življenja so odlični, 3-zadovoljen sem s svojim življenjem, 4-vse pomembnejši stvari sem dosegel do sedaj v življenju, 5-če bi živel še enkrat ne bi spremenil ničesar), ocenjenih s strinjanjem na lestvici od 1 do 7.

- Opazovanje izkazanega ravnanja z metodo vzorčenja izkušenj (angl. *Experience Sampling Method*), ki zbira informacije izkušenj posameznikov v realnem času in njihovem naravnem okolju. Posamezniki nosijo odzivnik ali dlančnik, ki jim postavlja vprašanja v kateremkoli trenutku in tako ugotavljajo trenutna pozitivna in negativna stanja, ter stanja intenzivnosti občutkov.
- Metoda rekonstrukcije dneva (angl. *Day Reconstruction Method*) od posameznikov zahteva, da obnovijo prejšnji dan po delih in izpolnijo vprašalnik. Vsak del dneva morajo podrobno opisati, kaj so počeli, kdaj, kje in s kom, ter opredeliti, kako so se počutili (srečno, ali so uživali, domače, prijateljsko, jezno, depresivno, prisiljeno, sovražno, zaskrbljeno, razočarano, nepotrpežljivo, utrujeno, itd.).
- U-indeks je v nasprotju z drugimi in meri raven za »neprijetno« in »nezaželeno«. Meri delež časa preživetega v neprijetnih stanjih. Prevladujoče čustveno stanje za večino ljudi je pozitivno, zato je vsaka negativna epizoda toliko bolj izražena (Kahneman, Krueger, Schkade, Schwarz & Stone, 2008, str. 11-12)
- Fiziološki oz. nevrološki indikatorji, na osnovi merjenja možganskih tokov s slikanjem z magnetno resonanco (angl. *MRI-Magnetic Resonance Imaging*), ki odsevajo čustvena stanja.

Lavrač in Slabe Erker (2009, str. 7) menita, da so dobre mere sreče tiste, ki predstavljajo stabilnost med osebami in v času. Kvaliteta indikatorjev sreče se ocenjuje glede na njihovo primerljivost med državami (kjer se pojavi problem vrednot in drugačnega kulturnega okolja) veljavnost (problem je, ker posamezniki razmišljajo o družbeno želenih odgovorih), zanesljivost ter konsistentnost.

Empirični model temelji na prispevkih Powdthavee (2007, str. 215-216) in mnogih drugih. Presečna študija ima sposobnost, da razkrije pomembne korelacije med subjektivno blaginjo in različnimi socialno-ekonomskimi dejavniki ali življenjskimi okoliščinami. Powdthavee opozarja na nekaj nesporazumov v načinu razlaganja ocenjenih koeficientov v regresijskih enačbi, kadar je govora o »učinku«, »vzroku« in »vplivu«. Moramo se vprašati o smeri vzročnosti, npr. ali dohodek vpliva na velikost sreče ali je nasprotno – da so srečni ljudje bolj uspešnejši, iniciativni, inovativni in zato tudi bolj uspešni na delovnem mestu in imajo zato višji dohodek. Korelacija med X in Y lahko bodisi pomeni, da:

- X vpliva na Y,
- Y vpliva na X,
- X in Y nista povezana, vendar oba sta povezana z neopazovanim Z, ki vodi do lažne korelacije med X in Y.

Izhodišče modela je subjektivni dobrobit posameznika, na katerega lahko vpliva več dejavnikov: gospodarske, osebne, demografske in politične okoliščine. Funkcijo subjektivne blaginje lahko opredelimo, kot je razvidno iz enačbe (1). Kjer W pomeni osebna blaginja posameznika *i*, E ekonomski položaj, P osebno in demografsko stanje in S družbene okoliščine v katerih živi posameznik *i*.

$$W_i = W_i(E_i, P_i, S_i) \quad (1)$$

$$W_{it} = \alpha + \beta X_i + \mathcal{E}_{it} \quad (2)$$

$$X = x_1, x_2, \dots, x_n$$

Tipičen mikro-ekonometričen model sreče prikazuje enačba (2), kjer je W osebna blaginja posameznika i v času t , X je vektor socialno-demografskih in socialno-ekonomskih značilnosti hipoteze, ki vplivajo na blaginjo posameznika i , $\mathcal{E}$ zavzema neopažene značilnosti in napake pri merjenju. Model nam omogoča, da analiziramo vsak dejavnik posamično, ki je v korelaciji s subjektivno blaginjo (Frey & Stutzer, 2008, str. 10). Tako pridemo do multiple regresijske funkcije, pri kateri je sreča odvisna spremenljivka, ki jo merimo, dejavniki sreče pa neodvisne spremenljivke, ki jo pojasnjujejo. Velikost sreče bo dobro pojasnjena, če bomo v model zajeli bistvene dejavnike sreče in jih čim manj izpustili. Če se sreča izbere kot osnovni ekonomsko-politični cilj v državi, bi se lahko takšna funkcija praviloma uporablja kot pripomoček pri vodenju ekonomske politike.

1.5 PROBLEMI MERJENJA SREČE

V literaturi se pojavlja kar nekaj predsodkov in vprašanj o pravem načinu merjenja, ki lahko v končni fazi pripeljejo do napačnih interpretacij. Easterlin (1974, str. 96-98) jih povzame le nekaj:

- zanesljivost in veljavnost odgovorov, ki so velikokrat odvisni od trenutnega razpoloženja posameznikov,
- sposobnost lastnega ocenjevanja čustvenega stanja; ali so za to potrebni zunanji ocenjevalci in profesionalni psihologi,
- ocenjevanje dve skupin posameznikov, ki živijo v različnih življenjskih okoljih, imajo različno stopnjo razvoja, različno kulturo,
- primerjava v času,
- ali posamezniki zaupajo svoje podatke in občutke anonimnim anketarjem (kot je osebni dohodek),
- pojavlja se vprašanje, ali naj posameznike anketiramo ali prepustimo samoocenitev njim in kdaj so posamezniki bolj iskreni,
- bogatejši ljudje se lahko čutijo dolžne odgovoriti, da so srečnejši zaradi višjega osebnega dohodka, vendar to še ne pomeni da so,
- vrstni red vprašanj, če vprašanju o dohodku sledi vprašanje o sreči, lahko posamezniki povežejo ti dve vprašanji in dajo pristranski odgovor.

Izključna raba izraženih preferenc v mikroekonomski teoriji je možna, če je posameznikovo delovanje racionalno. Vendar dejansko posamezniki niso vedno racionalni, ne učijo se iz napak, primerjajo sebe z drugimi, ne predvidevajo prihodnjih možnih situacij in zato v mnogih pogledih odstopajo od racionalnega gospodarskega subjekta. Kljub temu, da nam anketne raziskave dajejo podatke o sreči in zadovoljstvu posameznikov, moramo vedeti, da so podatki subjektivni in predpostavke, narejene na takšnih sodbah, so nagnjene k številnim predsodkom. Zato je treba

preveriti, ali so ljudje dejansko sposobni in pripravljeni dati smiselne odgovore na vprašanja o njihovem blagostanju. Odgovori so velikokrat odvisni od vrstnega reda vprašanj, trenutnega razpoloženja, besedila vprašanja in načina zastavitve vprašalnika. Odgovorov ne moremo vedno uporabljati v absolutnem smislu, zato je v večini primerov namen teh raziskav identifikacija dejavnikov sreče. Zato niti ni pomembno, da sreče ne moremo točno izmeriti in medsebojno primerjati. Skoraj vsa dosedanja empirična raziskovanja sreče v ekonomiji temeljijo na reprezentativnem obsežnem vzorcu anketirancev. Velika prednost takšnega pristopa je pridobitev dobrih rezultatov za veliko držav in v vsakem času (Frey & Stutzer, 2009, str. 304 in 306).

2 DEJAVNIKI SREČE

Kot sem v prejšnjem poglavju omenila, je namen ekonomske analize sreče prav v identifikaciji dejavnikov sreče.

Osnovne dejavnike sreče lahko delimo na (Frey & Stutzer, 2002a, str. 3):

- demografske in osebne dejavnike (starost, spol, zakonski stan, nacionalnost, stopnja izobrazbe in zdravje),
- ekonomske dejavnike (brezposelnost, dohodek in inflacija),
- institucionalno/politične dejavnike (možnost neposredne udeležbe v političnem življenju, stopnja politične decentralizacije).

Evropska raziskava o kakovosti življenja (angl. *EQLS – European Quality of Life Survey*) loči tri stebre subjektivnega blagostanja; imeti, ljubiti in biti. To so materialni življenjski pogoji (imeti), družbeni odnosi in družbena podpora (ljubiti), percepcije družbe – priznavanje in pripadnost (biti) (Böhnke, 2005, str. 41).

Easterlin (1974, str. 96) navaja, da na subjektivno srečo v večini držav najbolj vplivajo ekonomski dejavniki, družina in zdravje posameznikov.

2.1 OSEBNOSTNI DEJAVNIKI

Osebnostni ali psihološki dejavniki kot so življenjski optimizem, samozavest, možnost samonadzora in podobne lastnosti, imajo velik vpliv na srečo posameznikov. Gre za osnovni temperament oz. njegovo predispozicijo, ki je gensko predeterminirana. Optimisti so srečnejši in jim gre v življenju bolje, tako v medsebojnih odnosih, zdravju, delu, družini in dohodku. V veliki meri smo za lastno srečo odgovorni sami. Nekateri ljudje so že po naravi srečnejši kakor drugi, v povsem enakih življenjskih okoliščinah (Lavrač & Slabe Erker, 2009, str. 10).

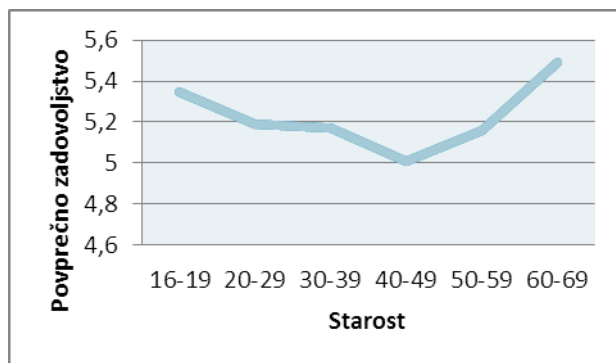
2.2 SOCIALNO-DEMOGRAFSKI DEJAVNIKI

V socialno-demografske dejavnike so vključeni starost, spol, zakonski stan in družina (medsebojni odnosi), nacionalnost (etična pripadnost in religija), stopnja izobrazbe in zdravje.

Raziskave, ki so pokrile veliko različnih držav in časovnih obdobj, so ugotovile naslednje splošne rezultate (Frey & Stutzer, 2002a, str. 4):

- Vpliv starosti na srečo ima obliko črke U. Mladi in stari ljudje poročajo, da so srečnejši od ljudi srednjih let. Pričakovati bi bilo, da so starejši ljudje manj srečni zaradi slabšega zdravstvenega stanja, dohodkovnega položaja, straha pred smrtjo, izgube življenjskega partnerja. S starostjo se začne spreminjati domnevanje in vsebina sreče. Najmanj srečni so ljudje med 30 in 35 let starosti, ko je razmik med hotenjem in doseženim v življenju največji. Slika 3 nadzorno prikazuje krivuljo v obliki črke U.

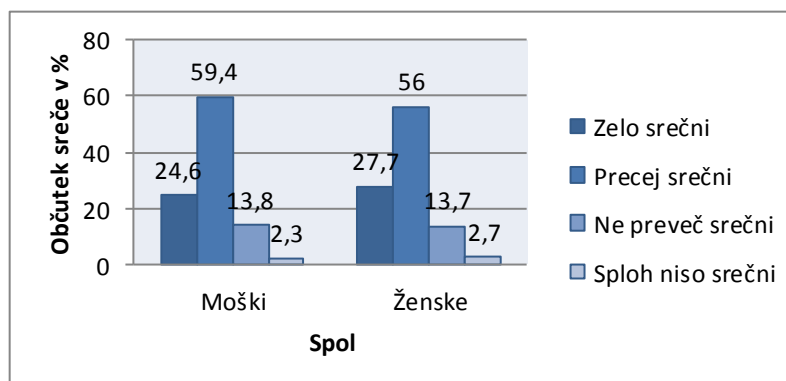
Slika 3: Povprečno zadovoljstvo z življenjem glede na starost v Veliki Britaniji v letu 2004

Vir: A. E. Clark & A. J. Oswald, *The Curved Relationship Between Subjective Well-Being and Age*, 2006, str. 9.

- Ženske naj bi bile za malenkost srečnejše od moških pri istih danostih. Vendar razlika izginja, verjetno zato, ker ženske prevzemajo močnejšo vlogo na delovnih mestih. Slika 4 prikazuje, da so ženske za nekaj odstotnih točk srečnejše od moških, pri opredelitvi precej srečni pa moški. Tako, da lahko trdim, da razlika ni očitna in izginja.

Slika 4: Občutek sreče po spolu v %

Vir: World Values Survey – Online Data Analysis 2005-08, 2011.

- Pari z ali brez otrok so srečnejši od samskih, staršev samohranilcev in ljudi, ki živijo v skupnem gospodinjstvu. Zakonska zveza ima pozitiven vpliv na srečo, ločitev pa negativen.
- Tujci v državi poročajo, da so bistveno manj srečni kot državljani države.

- Ljudje z višjo stopnjo izobrazbe so srečnejši. Vendar izobrazba nima velikega neposrednega vpliva, če izločimo povezan vpliv na dohodek.
- Slabo zdravstveno stanje bistveno znižuje srečo posameznikov.

Rezultati, ki so na voljo, so bili narejeni v številnih študijah, vendar je potrebno podatke skrbno razlagati. Vprašati se je potrebno o vzročnosti. Npr. ali ker smo se poročili, smo srečni, ali ker smo srečni, se bomo poročili. Zdi se smiselno domnevati, da nezadovoljen in pesimističen posameznik težje najde življenjskega sopotnika. Saj iščemo partnerje, ki so zabavni, sočutni in jim lahko zaupamo. Raziskave so privedle do zaključka, da takšen izbor učinkov ni močan in da so pozitivni učinki poroke na srečo predvsem posledica ugodnih učinkov zakonskih zvez (Frey & Stutzer, 2002a, str. 4).

2.3 EKONOMSKI DEJAVNIKI

Ugotovljeni so trije glavni ekonomski dejavniki, ki vplivajo na srečo: dohodek, brezposelnost in inflacija.

2.3.1 Vpliv dohodka

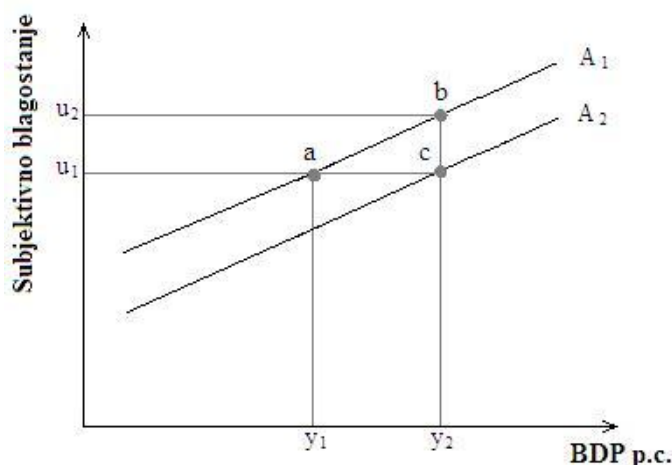
V ekonomski teoriji je nekako samoumevno, da višji dohodek pomeni višjo srečo in subjektivno blagostanje. Zanimajo pa nas vprašanja kot so: Ali so premožnejši ljudje res srečnejši? Ali so razvite države bolj srečne od manj razvitih? Ali obstaja dokaz, da je gospodarska rast pozitivno povezana z družbenim blagostanjem? Opraviti imamo s tremi različnimi primerjavami, da bi prišli do odgovorov. Prva je primerjava znotraj države med posamezniki v istem času, druga je med državami in tretja v različnem času.

Primerjava med posamezniki znotraj države v istem času pokaže, da je višji dohodek pozitivno koreliran s subjektivnim blagostanjem. To razmerje obstaja tudi, če izločimo vpliv vseh ostalih dejavnikov. Čeprav je neto učinek dohodka pogosto majhen, so ti ostali izključeni dejavniki tisti, s pomočjo katerih dohodek proizvaja svoje učinke. Prav tako zveza ni linearna, lahko bi rekli, da gre za padajočo mejno koristnost dohodka. Faktorji, ki pojasnjujejo razlike med prihodki posameznikov, so izobraževanje, usposabljanje, izkušnje, prirojene sposobnosti, zdravje in dediščina. Posamezniki z višjim dohodkom imajo več možnosti doseči, kar si želijo tako, da lahko kupijo več dobrin in storitev in imajo višji status v družbi. Višji dohodek doprinese višjo koristnost. Takoj, ko so materialne potrebe zadovoljene, ljudje živijo bolje in tudi počutijo se tako. Enako proporcionalno povečanje dohodka povzroči nižje povečanje sreče na višjih ravneh dohodka. Poleg tega je po mnenju nekaterih analitikov, ko postanejo ljudje zadovoljni z materialnim statusom, začnejo svojo pozornost obračati k nematerialnemu udejstvovanju. Dodaten dohodek ne povečuje sreče v neskončnost (Easterlin, 1974, 1996). Kot sem že omenila v prejšnjem poglavju, moramo se vprašati o smeri vzročnosti. Ali je res dohodek tisti, ki vpliva na srečo ali obratno.

Obstaja veliko različnih razlogov, zakaj višji dohodek preprosto ne pomeni višje sreče. Brez dvoma je eden od najpomembnejših, da se posamezniki primerjajo med seboj. Če bi se povečal dohodek samo enemu posamezniku, bi se povečala njegova sreča, če pa bi se povečal dohodek vsem, potem bi sreča ostala nespremenjena oz. če bi se povečal dohodek vsem razen enemu, bi se ta počutil slabše preskrbljenega. Splošno rečeno subjektivno blagostanje se spreminja neposredno z lastnim dohodkom in obratno z dohodki drugih (Easterlin, 1974, 2001).

Pri ocenjevanju lastnega blagostanja na posameznika delujejo nekateri psihološki procesi, ki vplivajo na velikost sreče v času. Prvi je spreminjanje aspiracij. Predpostavimo, da v danem trenutku, y_1 pomeni dohodek, u_1 zadovoljstvo z življenjem na funkcijo aspiracij A_1 , ki pokaže pozitivno korelacijo med dohodkom in srečo (slika 5). Če se realni dohodek poveča, nam to prinese večjo srečo (iz točke a v b), nato pa se naša pričakovanja prilagodijo (se povečajo) in tako se sreča čez čas povrne blizu izhodišča in ostane nespremenjena (iz točke b v c). Sreča se lahko tudi zniža, če je obstaja razlika med našimi aspiracijami in doseženimi. S povečanjem dohodka se dvigajo tudi naše aspiracije, to nam lahko pojasni, zakaj (proporcionalno) večanje dohodka ne vodi v (proporcionalno) povečanje sreče (Easterlin, 2001, str. 472-473).

Slika 5: Subjektivno blagostanje (u), kot funkcija dohodka (y) in spreminjanja aspiracij (A)

Vir: R. A. Easterlin, *Income and Happiness: Towards a unified theory**, 2001, str. 473.

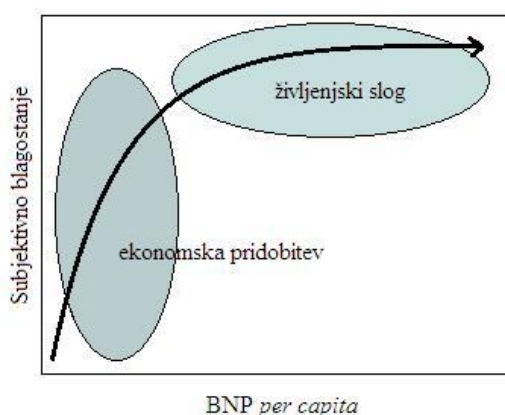
Dodatna enota blaga in storitev na začetku zagotovijo dodatni užitek. Tukaj gre za proces adaptacije. Po začetni spremembi dodatnih enot ali po spremembi življenjskih okoliščin, ko se velikost občutka sreče spremeni, se občutek sreče vrača v izhodiščno raven ali blizu nje. Posamezniki se prilagodijo na nove spremembe, ki so lahko pozitivne (npr. zadetek na loteriji) ali negativne (Frey & Stutzer, 2002b, str. 417).

Ali povečanje realnega dohodka *per capita* (v nadaljevanju p.c.) v času vpliva na raven sreče? Odgovor na to vprašanje poda t.i. »paradoks sreče« ali »Easterlinov paradoks«, ki pravi, da je sreča odvisna od dohodka, vendar skozi čas, ko se poveča dohodek p.c. v razvitih državah se sreča ne poveča (Easterlin, 1974). Študija je bila narejena za 37 držav – 17 razvitih (EU, ZDA, Kanada, Avstralija), 9 v razvoju (Azija, Latinska Amerika, saharska Afrika) in 11 v tranziciji. Če

primerjamo bogatejše in revnejše države v določenem trenutku (prikaz slika 6), lahko vidimo, da ima povečanje BDP p.c. na prebivalca veliko večji vpliv na srečo v revnejših državah, zaradi veliko večjih ekonomskih pridobitev. Odprava revščine z večanjem dohodka odpira drugačne življenjske priložnosti. Vendar, ko je dosežen neki prag (npr. 10.000 dolarjev dohodka p.c. na leto), je nadaljnje povečanje v manjši meri povezano s srečo. Medtem ko je učinek majhen oz. če sploh obstaja v bogatih državah, zaradi življenjskega sloga. Gospodarska rast je vsekakor bolj pomembna za države v razvoju in tranziciji. Na kratek rok je negativna sprememba v BDP na prebivalca povezana z negativno spremembo v zadovoljstvu z življenjem. Razlike v prihodkih med državami se merijo z uporabo deviznih tečajev in paritete kupne moči (Easterlin & Angelescu, 2009, str. 2 in 4-5).

Slika 6: Zmanjševanje mejne koristnosti dohodka

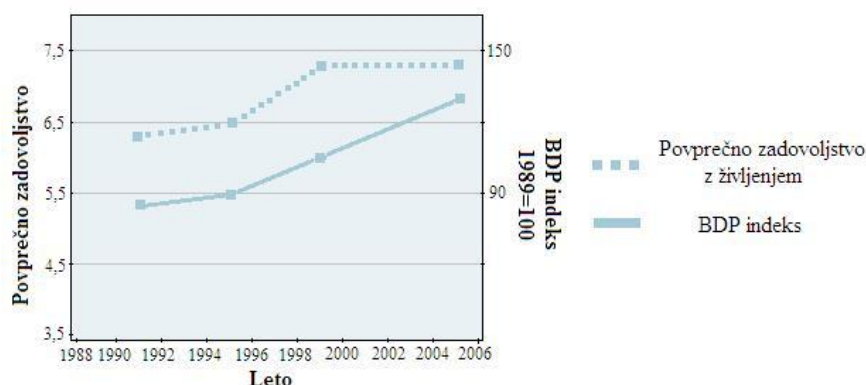

Vir: R. Inglehart, R. Foa, C. Peterson, & C. Welzel, *Development, Freedom, and Rising Happiness A Global Perspective (1981-2007)*, 2008, str. 265

Frey in Stutzer (2002b, str. 417) menita, da pozitivno korelacijo lahko povzročijo tudi drugi dejavniki. Države z višjimi dohodki na prebivalca imajo po navadi bolj stabilne politične sisteme. Tako se lahko zgodi, da je navidezno opazovana pozitivna povezava med prihodki in srečo v resnici le posledica bolj razvitih demokratičnih pogojev. Poleg demokracije lahko obstajajo tudi drugi pogoji povezani z dohodkom, npr. v bogatejših državah imajo bolj urejene zdravstvene razmere in temeljne človekove pravice, ki v veliki meri pripomorejo k sreči prebivalcev.

Če opazujemo države v daljšem časovnem obdobju (12-34 let), lahko ugotovimo, da ni nobene povezave med stopnjo rasti sreče in gospodarsko rastjo. Za nekatere tranzicijske države, na primer Slovenija (prikaz slika 7), je opaziti prva zadovoljstva z življenjem precej pozno v tranziciji, zaradi česar so nekateri analitiki pomotoma zamenjali kratkoročno pozitivno povezavo zadovoljstva z življenjem in BDP na prebivalca z dolgoročnim trendom. Jasno je, da moramo sklepati o dolgoročnem trendu po času, ki zajema tako zlom, kot okrevanje gospodarstva (Easterlin & Angelescu, 2009, str. 9-10).

Slika 7: Povprečno zadovoljstvo z življenjem (1992-2005) in BDP na prebivalca (1989-2005) v Sloveniji

Vir: R. A. Easterlin & L. Angelescu, *Happiness and Growth the World Over: Time Series Evidence on the Happiness-Income Paradox*, 2009, str. 24.

Veenhoven in mnogi drugi avtorji (Ruut Veenhoven's World Database of Happiness, 2011), ki preučujejo vplive dolgoročnih trendov (1946-2006), trdijo, da so rezultati v mnogih primerih v nasprotju z domnevo, da kljub gospodarski rasti posamezniki niso nič bolj srečnejši. Celotna serija raziskav kaže trend upadanja sreče v letih od 1946 do 1980, vendar serije od 1980 kažejo jasen trend naraščanja. V državah, kot so Indija, Irska, Mehika, Portoriko in Južna Koreja, so strmo naraščajoči trendi sreče. Druge države z naraščajočimi trendi so Argentina, Kanada, Kitajska, Danska, Finska, Francija, Italija, Japonska, Luksemburg, Nizozemska, Poljska, Južna Afrika, Španija in Švedska. Samo 4 države (Avstrija, Belgija, Velika Britanija in Nemčija) kažejo padajoče trende. Skoraj 5 krat več držav kaže naraščajoče trende kot padajoče. Gospodarska rast lahko še vedno spodbuja blaginjo, tudi če ni storila ničesar za povečanje sreče. Easterlinova trditev je bila, da gospodarska rast ne povečuje sreče, zato ni razloga za njeno povečevanje in preučevanje. Vendar sreča oz. blagostanje ni enako blaginji družbe.

2.3.2 Vpliv brezposelnosti

Študije so pokazale, za več različnih držav in časovnih obdobjih, da osebna brezposelnost povzroča nesrečnost ljudi. Brezposelnost znižuje blagostanje bolj kot katerikoli drug dejavnik. Moramo omeniti, da tukaj gre za neposreden vpliv izgube zaposlitve, izguba dohodka, ki pri tem nastane, kot tudi drugi posredni vplivi so izvzeti. Lahko pa bi trdili drugače, če bi pomislili na vzročnost. Medtem ko je negativna korelacija med brezposelnostjo in srečo dobro uveljavljena, se lahko zgodi, da vzročna zveza teče v nasprotni smeti. Npr., da nesrečni ljudje ne opravljajo dobro svojega dela in zato izgubijo zaposlitev. Srečni ljudje pa bolje opravljajo delo in zaradi tega je manj verjetno, da bi izgubili zaposlitev. Povratna vzročnost zaradi pristranskosti je obravnavana v številnih študijah pred in potem, ko delavci izgubijo delo (Frey & Stutzer, 2002a, 2002b; Frey et al., 2008).

Ljudje so nezadovoljni tudi glede splošne brezposelnosti v gospodarstvu. Brezposelnosti ne privoščijo nikomur in skrbi jih možnost, da ostanejo v prihodnosti sami brez zaposlitve. Čutijo

posledice, ki so prizadele gospodarstvo in družbo kot celoto. Ni jim vseh povečanje prispevkov in davkov, ki pogosto sledijo višji brezposelnosti. Lahko se bojijo, da se bo zaradi brezposelnosti povečala socialna napetost in kriminal. Nevarnost vidijo v nasilnih protestih in uporih. Posamezniki vedno ocenjujejo svoj položaj z drugimi. Splošna brezposelnost znižuje posameznikovo srečo manj, če v dani situaciji niso sami in je velik delež ljudi iste regije, poklica ali sorodstva ostalo brez zaposlitve (Frey & Stutzer, 2002a, 2002b; Frey et al., 2008).

Tukaj lahko omenim tudi zaposlenost in zadovoljstvo pri delu. Tudi dobrodelno delo in volontersko delo je vir zadovoljstva. Poleg dohodka pa so pomembni tudi delovni pogoji, odnosi s sodelavci, raznovrstnost, pestrost dela, nematerialne prednosti (Lavrač & Slabe Erker, 2009, str. 12).

2.3.3 Vpliv inflacije

Razlikujemo med pričakovano in nepričakovano inflacijo. Ko je pričakovati porast splošne ravni cen, se lahko posamezniki prilagodijo z indeksiranjem cen. Če pa pride do porasta splošne ravni cen nepričakovano, kot šok, potem takšna prilagoditev ni mogoča. Posamezniki imajo tako več stroškov z zbiranjem informacij in ukrepanjem zavarovanja svojega premoženja. Naredijo lahko tudi veliko napak pri odločanju in ukrepanju. Inflacija ima večje negativne učinke, ko je nepredvidljiva in spremenljiva. Ta zmanjšuje subjektivno blagostanje posameznikov, ki jo vidijo kot padec življenjskega standarda in povečanje življenjskih stroškov. Inflacija je nepravilna in povzroča večje razlike pri delitvi dohodka (Frey et al., 2008, str. 55-57).

Rezultate o vplivu brezposelnosti in inflacije je mogoče kombinirati. Splošno gledano, brezposelnost v večji meri zmanjša subjektivno blagostanje kot inflacija. Vprašanje je, za koliko mora v povprečju država zmanjšati inflacijo, da bi se brezposelnost povečala za 1 odstotno točko? Ta podatek je izračunan na podlagi 12 evropskih držav. Da se brezposelnost poveča za 1 odstotno točko, se mora inflacija v povprečju zmanjšati za 1,7 odstotne točke. Torej, če se brezposelnost poveča za 5 odstotnih točk (iz 3 % na 8 %), se mora stopnja inflacije zmanjšati za 8,5 odstotnih točk (iz 10 % na 1,5 % na leto), da ostane skupna sreča prebivalstva enaka. Avtorji omenjajo, da ta rezultat bistveno odstopa od »indeksa nesreče« (angl. *misery index*) zaradi pomanjkanja informacij. Indeks je bil definiran kot vsota odstotka brezposelnosti in odstotka letne stopnje inflacije, pri čemer se napaka pojavi pri pripisovanju premajhne teže vplivu brezposelnosti glede na inflacijo na podlagi samoocenjevanja subjektivnega blagostanja (Di Tella, MacCulloch & Oswald, 2001, str. 340).

2.4 INSTITUCIONALNI (POLITIČNI) DEJAVNIKI

Med institucionalne in politične determinante sreče spadajo demokracija, federalizem, ustavna ureditev, centralizacija, vlada in njeno delovanje, možnost neposredne udeležbe in politični sistem.

Pacek (2009, str. 232-240) podaja, da so rezultati med povezavo sreče in politike precej kontroverzni. Uvedba temeljnih pravic, svoboščin, odgovornost vlade in večja politična angažiranost v prostovoljstvu ustvarja povečanje blagostanja. Kaže se močna pozitivna povezanost med stabilnostjo demokratičnih institucij in zadovoljstvom ljudi z njihovim življenjem. V nekaterih državah (npr. Belgija) je bila vzročnost tudi obratna, kar se kaže v upadu zadovoljstva pred pomembnimi političnimi spremembami. Tako nezadovoljstvo vpliva na politiko. V postkomunističnih državah je zadovoljstvo ljudi izrazito padlo po vzpostavitvi demokratičnih institucij. Politično sodelovanje posameznikom zagotavlja občutek lastnega vrednotenja, samostojnosti, povečevanja znanja, sposobnosti, zavedanja, itd. Državljeni demokratičnih držav so znatno srečnejši od državljanov, ki živijo v avtoritarnih režimih, kar se kaže kot pozitiven vpliv demokracije na srečo. Državljeni so – neodvisno od dohodka in splošne ekonomske situacije – srečnejši, če na oblast pride stranka, ki jo podpirajo. Tudi za delavske sindikate se je izkazalo, da s člansko solidarnostjo, spodbujanjem družbene vključenosti in spodbujanjem socialnih reform, ki vplivajo na dohodke, delovne razmere in zdravstvo, lahko pomembno prispevajo k blagostanju. Sindikalna organiziranost delavcev ima tako pozitiven vpliv na člane kot tudi nečlane sindikatov.

Frey in Stutzer (2000a, 2000b) trdita, da imata največji vpliv na srečo demokracija in decentralizacija. Neposredna demokracija državljanom omogoča, da odločajo o bistvenih političnih vprašanjih preko referendumov, kar povečuje srečo. Zaradi bolj aktivne vloge državljanov se delo politikov bolj spremlja in nadzira. Dejavnost vlade, javni izdatki in mnoge druge odločitve so tako bližje željam državljanov. Decentralizacija je pomembna, ker spodbuja učinkovito alokacijo sredstev, spodbuja politično participacijo in občutek za demokratično skupnost. Decentralizacija političnega odločanja povečuje srečo.

Inglehart (2009, str. 269) navaja, da demokratizacija nujno ne prinese večjega blagostanja. V postkomunističnih družbah je demokratizacija s takratnim socialnim in ekonomskim kolapsom prinesla znižanje sreče in blagostanja prebivalcev. Demokracija nujno ne določa sreče. Vendar ima življenje v okolju ekonomske in psihološke varnosti močnejši vpliv na srečo. Verjame, da je demokracija poglavitni dejavnik vpliva na srečo. Državljeni demokratičnih držav so znatno srečnejši od državljanov, ki živijo v avtoritarnih režimih.

Frey in Stutzer (2002b, str. 426-428) povzemata spoznanja v celoto, kako lahko ekonomsko analizo sreče uporabimo za uspešno vodenje ekonomske politike:

- pri ocenjevanju učinkov javnofinančnih odhodkov. Vse prepogosto se učinek meri s stroški. Namreč v nekaterih primerih bi nižji izdatki bili primernejši;
- pri vprašanjih revščine;
- pri davčni politiki. Morajo upoštevati v kolikšni meri so prizadete različne dohodkovne skupine. Ali je mogoče doseči družbene cilje s prerazdelitvijo dohodka in ali so negativni učinki na subjektivno blagostanje previsoki.

V prejšnjem poglavju sem omenila multiplo-regresijsko funkcijo sreče, ki bi se lahko praviloma uporabljala kot pripomoček pri vodenju ekonomske politike. Takšna funkcija bi se lahko uporabila kot alternativa BDP, ki bi si ga za cilj vzele vlade in ga poskušale maksimirati. Frey in Stutzer (2009, str. 310-311) takšnemu pristopu maksimiranja sreče nasprotujeta. Veliko življenjskih sprememb ima kratkoročen vpliv na srečo, ker se ljudje zelo hitro prilagajajo spremembam. Merjenje zadovoljstva ljudi je dober približek sreče na individualni ravni, medtem ko je vzpostavitev koncepta agregatne družbene sreče problematična. Postavljanje maksimiranja agregatne sreče kot cilja javne politike je vprašljivo. Torej cilj ni maksimiranje nacionalne sreče, ampak preprosto povečanje kategorij sreče. Preučevanje različnih disciplin ni potrebno le za razumevanje sreče in njenih dejavnikov ampak tudi za povečanje sreče na splošno.

3 SREČA KOT ALTERNATIVNA MERA BLAGINJE V DRUŽBI

Sedanja Strategija razvoja Slovenije (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2005, str. 8-9) temelji na povečanju gospodarske rasti, konkurenčnosti, trajnostnem povečanju blaginje in kakovosti življenja, itd. Temelji na načelu trajnostnega razvoja in dolgoročnemu ohranjanju socialnih, ekonomskih in okoljskih ravnovesij.

Gospodarski razvoj merimo s pomočjo BDP na prebivalca. Velja nekakšen stereotip, da je družbeni razvoj zgolj gospodarski napredek. Toda razvoj je celovita kategorija, ki zajema celoten spekter družbeno-ekonomskih sprememb. Obstoječi vzorec gospodarskega razvoja vodi v neravnotežja, zmanjšuje kvaliteto življenja in izčrpavanje naravnih virov. Sreča predstavlja alternativno mero za izhodišče raziskovanja, ki bi pripeljalo preko kvalitete življenja do prilagoditve razvojne strategije. Spoznanja iz raziskovanja sreče poskušamo prenesti v določene strategije družbenega razvoja. V nadaljevanju nas zanima, katera strategija, ali strategija ekonomske rasti ali strategija trajnostnega razvoja, je bolj konsistentna z izhodišči, izpostavljenimi pri preučevanju sreče.

3.1 KONCEPT BRUTO DOMAČEGA PROIZVODA

Standardiziran pristop za merjenje gospodarske dejavnosti se uporablja od 2. svetovne vojne naprej. Sistem nacionalnih računov (angl. *System of National Accounts* – v nadaljevanju SNR) je mednarodno dogovorjen standardiziran niz poročil, bilanc in tabel, katerega namen je zagotoviti celovit konceptualen in računovodski okvir za analizo in vrednotenje gospodarske uspešnosti. Najbolj pogost kazalec gospodarske uspešnosti je bruto domači proizvod (v nadaljevanju BDP) (System of National Accounts, 2008, str. 1).

Na prvi seji leta 1947 je Statistična komisija Združenih narodov (angl. *United Nations Statistical Commission* – UNSC) poudarila potrebo po mednarodnih statističnih standardih za zbiranje in posodabljanje primerljivih statističnih podatkov. SNR je bil končno objavljen leta 1953. Sestavljen je bil iz niza šestih standardnih računov in 12 standardnih tabel, ki predstavljajo podrobnosti in alternativne klasifikacije tokov v gospodarstvu. Koncepti in opredelitev računov

so široko uporabni za večino držav, vključno za države v razvoju. SNR je bil revidiran leta 1960 in 1964, ko so vključili povratne informacije držav uporabnic in zagotovitev skladnosti s plačilno bilanco Mednarodnega denarnega sklada (angl. *International Monetary Fund*). Leta 1968 se je SNR razširil z dodajanjem *input-output* računov in bilanco stanja. Leta 1993 je bil sprejet nov SNR, ki je razvit skupaj s Združenimi narodi, Svetovno banko, OECD, Komisijo Evropske skupnosti in Mednarodnim denarnim skladom, ki zagotavlja najbolj celovit makroekonomski standard in upošteva nove značilnosti tržnega gospodarstva ter povečano globalno interakcijo. V letu 2008 je SNR spremenjen, tako da upošteva spremembe v gospodarskem okolju, novosti v metodoloških raziskavah in dodatne prilagoditve potrebam uporabnikov (*Historic Versions of the System of National Accounts*, 2011).

Obstaja tudi Evropski sistem nacionalnih in regionalnih računov, ki je osredotočen na razmere in potrebe po podatkih v Evropski uniji. Je popolnoma usklajen z revidiranimi priporočili nacionalnega računovodstva SNR.

BDP je po SNR (*System of National Accounts*, 2008, str. 34) opredeljen kot:

- vsota bruto dodanih vrednosti vseh rezidenčnih proizvodnih enot v osnovnih cenah, plus neto davki na proizvode in storitve, minus subvencije na proizvode, ki se ne vključijo v vrednotenje proizvodnje. Poznan kot proizvodni pristop;
- vsota izdatkov za končno potrošnjo blaga in storitev (razen vmesna potrošnja) in bruto investicij ter razlike med izvozom in uvozom proizvodov. Poznan kot izdatkovni pristop;
- vsoti primarnih dohodkov, razdeljenih rezidenčnim proizvodnim enotam. Poznan kot dohodkovni pristop.

3.2 SLABOSTI KONCEPTA BDP

Gospodarska rast je merjena s stopnjo rasti BDP, izračunanega v cenah izbranega baznega leta. BDP je merilo proizvodnje in gospodarske dejavnosti s preprostim načinom merjenja. Vendar koncept kot takšen naleti na veliko težav, kadar se uporablja kot merilo za blagostanje v gospodarstvu in pri ravnanju s trajnostnim razvojem.

BDP je pogosto kritiziran za slabo merilo blaginje in blagostanja, čeprav se pogosto uporablja kot primarni primerjalni indikator med državami. SNR opozarja na to dejstvo in dodaja, da obstaja več konvencij, ki nasprotujejo uporabi BDP kot takšnemu merilu (*System of National Accounts*, 2008, str. 12-13):

- Potrošnja kot indikator blaginje.

V tržnem gospodarstvu se cene uporabljajo za označevanje sprememb v potrošnji. Vendar sprememba obsega potrošnje ne pomeni nujno tudi spremembo v blaginji in blagostanju. Npr. povečanje porabe hrane za prebivalstvo, ki živi v revščini, povzroča večje povečanje blagostanja. Vendar SNR tega ne more razlikovati.

- Neplačane storitve.

Storitve, ki so proizvedene in porabljene v gospodinjstvu niso del BDP, razen pripisane najemnine. Prav tako niso vključena dela in storitve neprofitnih organizacij, ki v veliki meri prispevajo k blaginji in blagostanju.

- Vpliv nepričakovanih dejavnikov.

Na posameznike in gospodarstvo lahko vpliva veliko dejavnikov, ki niso ekonomskega izvora. Npr. zelo hladna zima s kombinacijo epidemije gripe. Proizvodnja in poraba goriva, oblačil in zdravstvenih storitev se bi vedno bolj povečevala, kar bi vodilo k višjemu BDP. V resnici pa bi se blagostanje prebivalcev zelo zmanjšalo.

- Vpliv eksternalij.

Nekatere dejavnosti vodijo do poslabšanja blaginje, vendar njihov vpliv ni zajet v BDP. Npr. če tovarna onesnažuje okolje s tem znižuje blaginjo, to se ne odrazi v BDP, razne če obstaja nekaj, kar dvigne stroške tovarni, da omeji njihov izpust plinov in onesnaževanja. Stroški, ki bodo tako nastali bodo znižali BDP, vendar s tem povečali blaginjo.

- Neekonomski vplivi.

Blaginja ni odvisna samo od denarnih (gospodarskih) dejavnikov, temveč tudi od osebnih okoliščin, družine, zdravja, in številnih drugih elementov. Seveda ti niso zajeti v enačbi BDP.

Stiglitz, Sen in Fitoussi (2009, str. 21) poročajo, da BDP predvsem meri ukrepe na trgu proizvodnje, čeprav je pogosto uporabljen kot mera blagostanja, kar lahko vodi do napačnih ekonomsko-političnih odločitev. Slabosti BDP se po njihovem kažejo v cenah:

- Cene za nekatere izdelke in storitve (npr. vladne službe, zdravstvo, varstvo otrok) ne obstajajo ali pa se lahko razlikujejo od družbene percepcije. Okoljska škoda, ki jih povzročajo dejavnosti se odražajo v tržnih cenah.

- Kakovost izdelkov se skozi čas spreminja. Sprememba kakovosti se zelo hitro odraža na področjih informacijske in komunikacijske tehnologije. Takšne spremembe sicer imajo pozitiven vpliv na blagostanje, toda ali se cena temu primerno prilagodi. Obstajajo tudi izdelki, katerih kakovost je kompleksna in je primerno ceno za takšen izdelek težko izmeriti, npr. zdravstvene storitve, izobraževanje, raziskovalne dejavnosti in finančne storitve.

- Problem internetne prodaje in diskontnih trgovin, kjer so enaki izdelki na voljo po nižjih cenah.

- Relativne cene pogosto ne izražajo dejanskega vrednotenja blaga, saj imajo v nekaterih primerih potrošniki na izbiro malo ali nobene druge alternative potrošnje.

Frey in Stutzer (2009, str. 307-308) povzemata, da ima osredotočanje na skupno srečo veliko prednosti pred BDP:

- Mere sreče vključujejo nematerialne vidike blaginje človeka, tudi vpliv družbenih odnosov in avtonomije. Ti so izključeni v tradicionalnih nacionalnih računih in s tem v BDP.

- Mere sreče upoštevajo komponente, ki so že vključene v BDP preko ukrepov in dejavnosti vlade (merjeno v BDP kot stroški materiala in dela). Prav tako je neposredno pomemben vpliv zdravstvenih in izobraževalnih izdatkov.

- Mere sreče subjektivno ocenijo rezultate v skladu z osnovnim metodološkim pristopom ekonomije.

- Ukrepi socialne blaginje, ki temeljijo na podatkih sreče, so demokratični v smislu enakega obravnavanja vsakega človeka. V nasprotju s tem so ocene za vrednost blaga v BDP določene s preferencami ljudi z visoko kupno močjo. Preference posameznikov brez dohodka ne upoštevajo.

Omenjata tudi, da BDP upošteva le tržno blago in storitve, izključenih pa je veliko nedenarnih storitev. Ne upošteva razdelitev dohodka in njenih posledic, čeprav razdelitev dohodka in relativni dohodek vpliva na blagostanje. Prav tako ne upošteva dobrodelnosti.

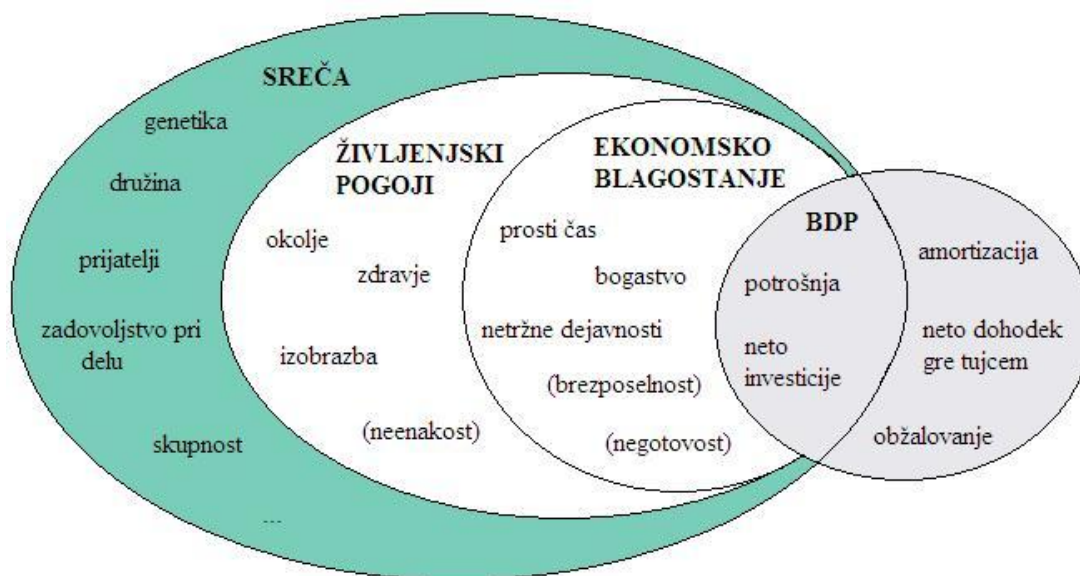
Deutsche Bank Research (2006, str. 4-5) navaja 4 omejitve, ki omejujejo BDP kot merilo blagostanja:

- BDP vključuje amortizacijo kapitala, vendar amortizacija ne poveča blaginje.
- BDP vključuje dohodek, ki se proizvede v državi, in ne, koliko dohodka ljudje prejmejo v državi. Kajti neto dohodek, ki gre tujcem, zmanjšuje blaginjo.
- BDP vključuje samo denarne transakcije (vključno z ocenami za tiste v sivi ekonomiji). Ni pa vključenih drugih aktivnosti, ki jim ljudje dodeljujejo vrednost, kot je skrb za otroke ali starejše na domu. Prav tako BDP ne upošteva vrednosti prostega časa ali časa preživetega z družino in prijatelji. Ne vključuje vrednosti čistega zraka in vode.
- BDP vključuje veliko elementov, ki ne povečujejo blaginje. Če orkan ali potres uniči celotno regijo, se rekonstrukcijski napor šteje kot spodbuda za BDP. Prav tako izdatki za preprečevanje kriminala in varnosti bistveno prispevajo k BDP.

Slika 8 prikazuje znani koncept BDP. Amortizacija, neto dohodki tujcev in proizvodnja izdelkov, ki povzročajo škodo (npr. onesnaževanje) se odštejejo. Kar ostane od BDP, je izhodišče za merjenje gospodarske blaginje, ki je širši pojem, vendar še vedno omejen le na materialne vidike. Pomembne so tudi netržne dejavnosti, vrednost prostega časa in bogastva. Brezposelnost in dohodkovna neenakost negativno vpliva na gospodarsko blaginjo. Pomembno je omeniti, da imajo vpliv na blagostanje tudi nekatere neekonomske razsežnosti kot so življenjski pogoji, zdravstvo, izobraževanje, pričakovana življenjska doba, čisto okolje. Koncept sreče je predstavljen kot največji krog, ki vključuje vse prejšnje z vključno družino, genetiko, prijatelji, zadovoljstvo pri delu in še veliko več.

Slika 8: Elementi sreče in blagostanja v primerjavi s konceptom BDP-ja

Vir: Deutsche Bank Research, 2006, str. 3.

3.3 KONCEPT TRAJNOSTNEGA RAZVOJA

Leta 1980 je bila ustanovljena Brundtlandova komisija (angl. *Brundtland Commission*), ki je predstavila koncept trajnostnega razvoja. Trajnostni razvoj je opredeljen kot takšen način razvoja, ki določa sedanjo generacijo, vendar ne omejuje možnosti prihodnjih generacij za pokritje svojih potreb. Opredeljen je kot okolju prijazen, bolj družbeno sprejemljiv (zagotavljanje enakosti) in posredno skrb za dolgoročno gospodarsko rast in razvoj. Obstajajo 3 elementi trajnostnega razvoja: okoljski, gospodarski in socialni. Trajnostni razvoj je pogosto povezan z reševanjem ekoloških problemov. Okoljska komponenta se osredotoča na ohranjanje narave (zemljišča, biološka raznovrstnost in ekosistemi). Narava nudi podporo za življenje na zemlji in njena kakovost neposredno vpliva na kakovost življenja njenih prebivalcev. Planet zagotavlja sredstva za življenje (voda, zrak, različni minerali, kot so kovine ali les, itd.). Ekosistemi zagotavljajo »storitve« kot so zrak in voda. Koncept trajnostnega razvoja poudarja tudi pomen razvoja družbe in izboljšanje splošne kvalitete življenja. Vendar pa kakovost življenja ni neposredno odvisna od bogastva naroda (Brundtlan Report, 1987).

Lavrač in Slabe Erker (2009, str. 13-14) ugotavljata, ali obstaja kakšna povezava med srečo in trajnostnim razvojem. Če obstaja povezava, bi se sreča lahko postavila v izhodišče strategije trajnostnega razvoja kot alternativne, s srečo bolj združljive strategije družbenega razvoja. Strokovna literatura iz obeh področij ostaja skoraj popolnoma ločena. Le redki avtorji raziskujejo povezavo med njima. Navajata, da je poskus takšne povezave konstrukcija skupnega indeksa HPI (angl. *Happy Planet Index*). Sporočilo tega indeksa je, da je torej oba mogoče in treba povezovati. Navajata 3 razloge za uspešno povezavo trajnostnega razvoja in sreče:

- Strategija trajnostnega razvoja bi morala še dosledneje kakor sedaj, ko poudarja 3 osnovne vidike družbenega razvoja (ekonomskega, socialnega in okoljskega), zajeti vse osnovne

dejavnike sreče. Tako bi se trajnostni razvoj in sreča še bolj neposredno povezala, to pa bi prispevalo k večji možnosti uresničevanja te razvojne strategije v praksi.

- Ocena individualne sreče vključuje kratkoročni pogled, ne pa tudi dolgoročne perspektive. Ljudje se najbolj bojijo negotove prihodnosti in zato posvečajo toliko pozornosti socialni, zdravstveni in starostni varnosti. Strategija trajnostnega razvoja poudarja dolgotrajno razsežnost družbenega razvoja, tako ponuja možnost vzdrževanja sreče v daljši časovni perspektivi.

- Kvaliteta življenja lahko poveže obe kategoriji. Sreča je individualizirana, čustveno določena, subjektivna in kratkoročna kategorija. Zadovoljstvo z življenjem je tudi individualizirana, nekoliko bolj kognitivno določena, subjektivna in dolgoročna kategorija. Medtem ko je kvaliteta življenja objektivna, dolgoročnejša družbena kategorija, ki nekako združuje individualne sreče (zadovoljstvo z življenjem). Postavitev sreče kot končnega družbenega cilja razvoja, je lahko sporna zaradi njenih paternalističnih in utopičnih konotacij. Medtem ko je kvaliteta življenja kot končni cilj družbenega razvoja nesporna. Prav kvaliteta življenja povezuje oboje, srečo in trajnostni razvoj v konsistentno celoto.

3.4 ALTERNATIVNI KAZALCI

Kljub temu, da poznamo vse slabosti koncepta BDP, še vedno ostaja osrednje merilo družbenega blagostanja. Obstajajo prizadevanja, ki bi odpravila napake z razširitvijo pojmovanja BDP. V nasprotju z razširitvijo pojmovanja BDP predstavljajo drugi pristop t.i. socialni indikatorji. Število alternativnih kazalnikov, ki so bili razviti v zadnjih desetletjih, kot nadomestilo za omejitve BDP, se zdi neskončno. Omenila jih bom le nekaj (Deutsche Bank Research, 2006, str. 6-7):

- Indeks človeškega razvoja (angl. *Human Development Index – HDI*) je najbolj znan, vendar je zelo ozko merilo življenjskih razmer. Na voljo je za veliko število držav in ima dolgo zgodovino, vendar verjetno ni pravo merilo za blagostanje. Indeks izračunamo iz pričakovane življenjske dobe, stopnje izobrazbe, pismenosti in življenjske ravni. Je pomemben prispevek, vendar je še vedno ožje in močno povezan z BDP.

- Obsežnejše merilo človekovih življenjskih razmer predstavlja WISP (angl. *Weighted Index of Social Progress*). Ta indeks poskuša zajeti različne vidike blagostanja, ki pokriva področje dohodka, izobraževanja, zdravstva, okolja, socialnega mira, raznolikosti, blaginje in vlog žensk.

- V prejšnjem podpoglavju sem že omenila HPI (angl. *Happy Planet Index*), ki išče države, v katerih ljudje živijo dolgo in srečno življenje, ne da bi onesnaževali okolje. Združuje podatke o pričakovani življenjski dobi, raziskave o zadovoljstvu življenja in porabe naravnih virov (energije, zemljišč, itd.). Zanimivost predstavlja to, da indeks daje prednost državam ob ekvatorju, medtem ko so ZDA šele na 150. mestu.

- MDP (angl. *Measure of Domestic Progress*) v Veliki Britaniji.

- GPI (angl. *Genuine Progress Indicator*) v ZDA.

- ELSI (angl. *Economic Living Standard Index*) v Novi Zelandiji.

- NWI (angl. *National Wellbeing Index*) v Avstraliji.

Obstaja pa še vrsta drugih, ki sem jih zasledila: MEW (angl. *Measure of Economic Welfare*), EAW (*Economic Aspects of Welfare*), indeks sreče (angl. *Happiness Index*), ISEW (angl. *Index of Sustainable Economic Welfare*), MDGs (angl. *Millennium Development Goals*), EF (angl. *The Ecological Footprint*), QoLI (angl. *Quality of Life Index*), GNH (angl. *Gross National Happiness*).

Razlike med alternativnimi indeksi se nanašajo predvsem na sestavne elemente kot so sreča, ekološki pomisleki, socialna skrb, itd. Socialni indeksi predstavljajo dobre alternative pomanjkljivemu konceptu BDP. Nekateri se prilagajajo BDP, drugi ga zamenjujejo ali dopolnjujejo z okoljevarstvenimi in socialnimi koncepti.

3.5 PRIHODNOST RAZISKAV

Raziskave o sreči puščajo veliko odprtih vprašanj, hkrati pa odpirajo nova zahtevna področja. Nadaljnji napredek je potreben predvsem na naslednjih 3 področjih, ki jih skupaj povzemata v svojem delu Frey in Stutzer (2002b, str. 430-431):

- Vpliv sreče na vedenje posameznikov. Do sedaj so ekonomiste zanimali predvsem ekonomski dejavniki. Prihodnost raziskav se kaže v preučevanju potrošnih navad, obnašanja na delovnem mestu (povezava med zadovoljstvom in produktivnostjo), investicijskih navad (kakšni so odnosi do tveganja, izbire finančnih naložb in trgov) ter politično vedenje.
- Uporaba ekonomike sreče na drugih področjih. Možna področja so diskriminacija žensk (povezava med diskriminacijo žensk na trgu dela ter njihovim zadovoljstvom z življenjem), kako je kakovost življenjskih kazalnikov povezana z blaginjo (področja kot so kriminal, kakovost okolja, prometne nesreče, prevoz na delo, itd.) ter različne poti za rast in razvoj gospodarstva. Poseben poudarek se lahko da na širši nabor institucij. Študije o vplivu institucij na srečo so bile sedaj omejene na dva elementa (demokracija in federalizem). Obstaja veliko institucij, katerih vpliv na subjektivno blaginjo je vredno analizirati. Npr. institucije denarne politike kot je obseg neodvisnosti centralnih bank.
- Uporaba bolj naprednih metod raziskovanja in izboljšanje le teh. Še vedno je pomanjkanje podatkov o subjektivnem blagostanju držav v razvoju in tranzicijskih držav.

Ekonomska analiza sreče se uporablja za različne ekonomsko-politične implikacije. Predvsem pa predstavlja koncept, da gospodarska rast ne bi smela biti glavni cilj ekonomske politike. Pomembna je trajnostna rast, ki je sposobnost gospodarstva, da se ohrani subjektivna blaginja njenih prebivalcev skozi čas. Politiki in državniki pogosto poudarjajo pomen rasti BDP in menijo, da je to glavni cilj njihovega gospodarstva (izhaja iz misli, če bo BDP visok potem bo vse dobro). Empirične raziskave kažejo, da medtem ko imajo ZDA največji BDP, nimajo najsrečnejšega prebivalstva. Po drugi strani pa se Danska ponaša kot najsrečnejši narod na svetu že več let zapored. Njen uspeh je zakoreninjen v t.i. nordijskem socialnem modelu (angl. *Nordic Social Model*), za katerega so značilni visoki socialni prejemki, socialni transferji, visoko sodelovanje državljanov, varnost, prevladujoča vloga neprofitnih organizacij, civilne družbe,

prostovoljni sektor in nova vloga vlade, itd. Torej očitno se nekaj skriva v ozadju koncepta BDP, kar bi moralo pritegniti pozornosti nacionalnih vlad. To je še posebej pomembno, če dolgoročna trajnostna rast postane primarni cilj družbe. Ekonomska analiza sreče lahko zagotovi marsikaj, česar BDP ne more, npr. znanje o tem, kaj je pomembno, da bi bili ljudje srečni in zadovoljni s svojim življenjem, boljše socialne razmere, boljši zdravstveni sistem, enakost spolov, itd. Vsa ta vprašanja je potrebno upoštevati v procesu političnega odločanja. Gospodarski razvoj oz. model dolgoročnega razvoja je določen s preferencami družbe, zato je analiza dejavnikov sreče odlična priložnost za merjenje zrelosti družbe, za prehod na sonaraven model razvoja in samo merjenje blaginje v takšnem modelu (Redek, Frajman Jakšić & Ograjenšek, 2010, str. 14).

SKLEP

Sreča ni enaka tradicionalnemu konceptu koristnosti v ekonomiji. Po eni strani je koncept subjektivne sreče dragocen dopolnilni pristop, ki zajema veliko več vidikov blaginje človeka kot standardni koncept koristnosti. Po drugi strani pa se subjektivna blaginja šteje kot koristen približek koristnosti. Sreče ne moremo seštevati kot družbene preference, da bi prišli do družbene funkcije blagostanja, ki bi jo maksimirali.

Prikazala sem, da srečo lahko izmerimo z določeno stopnjo natančnosti z neposrednim anketiranjem in oblikovanjem ustreznih indikatorjev. Skoraj vsa dosedanja empirična raziskovanja sreče temeljijo na reprezentativnem obsežnem vzorcu anketirancev, vendar obstaja veliko pristranskosti. Rezultatov ne moremo uporabljati v absolutnem smislu, toda namen ekonomike sreče je v identifikaciji dejavnikov sreče in moči njihovega vpliva in ne primerljivosti intenzivnosti sreče med posamezniki. Gre za to, da razumemo in opredelimo glavne dejavnike sreče po glavnih področjih življenja in tako vzpostavimo možnosti za njihovo povečanje.

V drugem poglavju diplomskega dela sem predstavila dejavnike sreče, ki vplivajo na subjektivno blagostanje posameznikov. Iz pregleda dejavnikov sreče povsem očitno izhaja, da je materialna blaginja le ena od mnogih dejavnikov in ne nujno najpomembnejša. Za ekonomsko politiko je poznavanje vpliva dohodka, brezposelnosti in inflacije na srečo zelo pomembno, saj pri tehtanju med ekonomskimi cilji na teh področjih lahko presoja, v katero smer bi morala delovati, da bi se skupna sreča povečala. Pomembne so tudi postmaterialne vrednote kot so medsebojni odnosi, oblike socialne vključenosti, okolje in podobno. Cilj družbenega razvoja naj ne bi bil izključno povečevanje materialne blaginje, ampak predvsem sreče ljudi oz. kvalitete življenja. Preveliko poudarjanje samo enega od dejavnikov sreče lahko privede do neravnotežja v gospodarstvu.

Osnovni indikator, ki se v ekonomiji na ravni države jemlje kot izraz skupnega blagostanja, je BDP kot mera skupne gospodarske dejavnosti. V diplomski nalogi sem hotela prikazati, da družbeni razvoj ni zgolj gospodarski napredek. Utemeljitev sem iskala v slabostih koncepta BDP. Obstoječi vzorec gospodarskega razvoja vodi v neravnotežja, zmanjšuje kvaliteto življenja in izčrpavanje naravnih virov. Razvita gospodarstva želijo vpeljati model trajnostnega razvoja odkar ga je v 80. letih prejšnjega stoletja kot pojem uvedla t.i. Brundtlandova komisija. Za

prehod na model trajnostnega razvoja je potrebno vzpostaviti ustrezen model merjenja. Ekonomika sreče predstavlja alternativno mero za izhodišče raziskovanja, ki bi preko kvalitete življenja pripeljalo do prilagoditve razvojne strategije. Nakazala sem tudi razloge za uspešno povezavo trajnostnega razvoja in ekonomike sreče. Strategija trajnostnega razvoja bi morala zajeti vse osnovne dejavnike sreče. Kvaliteta življenja povezuje oboje, srečo in trajnostni razvoj, v konsistentno celoto.

Kljub temu, da poznamo vse slabosti koncepta BDP, ta še vedno ostaja osrednje merilo družbenega blagostanja. Obstaja veliko socialnih indikatorjev, ki poskušajo koncept BDP zamenjati, ga dopolniti ali prilagoditi. Ekonomika sreče se uporablja za različne ekonomsko-politične implikacije in predvsem opozarja, da gospodarska rast ne bi smela biti glavni cilj ekonomske politike. Ekonomika sreče daje pomembne nove vpoglede, ki lahko služijo kot navdih za prihodnja raziskovanja na področju ekonomije in sreče.

LITERATURA IN VIRI

- 1 Bentham, J. (1781). An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. (b.k.): Baroche Books. Najdeno 28. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.efm.bris.ac.uk/het/bentham/morals.pdf>
- 2 Brundtland Report. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Najdeno 5. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>
- 3 Böhnke, P. (2005). First European Quality of Life Survey: Life satisfaction, happiness and sense of belonging. Najdeno 31. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0591.htm>
- 4 Clark, A. E. & Oswald, A. J. (2006, 10. oktober). The Curved Relationship Between Subjective Well-Being and Age. *Paris-Jourdan Science Economiques*. Najdeno 2. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00590404/>
- 5 Deutsche Bank Research. (2006, 8. september). Measures of well-being. Najdeno 9. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD0000000000202587.PDF
- 6 Di Tella, R., MacCulloch, R. J., & Oswald, A. J. (2001, marec). Preferences over Inflation and Unemployment: Evidence from Surveys of Happiness. *The American Economic Review*. Najdeno 31. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.people.hbs.edu/rditella/papers/AERHappyInflation.pdf>
- 7 Diener, E. (2005, 17. november). Guidelines for National Indicators of Subjective Well-Being and Ill-Being. Najdeno 31. julija 2011 na spletnem naslovu http://s.psych.uiuc.edu/~ediener/Documents/Guidelines_for_National_Indicators.pdf
- 8 Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*. Najdeno 31. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.unt.edu/rss/SWLS.pdf>
- 9 Easterlin, R. A. (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. *Nations and Households in Economic Growth: Essay in Honour of Moses Abramovitt*. Najdeno 25. maja 2011 na spletnem naslovu <http://graphics8.nytimes.com/images/2008/04/16/business/Easterlin1974.pdf>
- 10 Easterlin, R. A. (1996). *Growth Triumphant The Twenty-first Century in Historical Perspective*. United States of America: The University of Michigan Press.
- 11 Easterlin, R. A. (2001, julij). Income and Happiness: Towards a unified theory*. *The Economic Journal*. Najdeno 25. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.blackwellpublishing.com/specialarticles/ecoj644.pdf>
- 12 Easterlin, R. A. & Angelescu, L. (2009, marec). Happiness and Growth the World Over: Time Series Evidence on the Happiness-Income Paradox. *IZA*. Najdeno 4. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://ftp.iza.org/dp4060.pdf>

- 13 Frey, B. S. & Stutzer, A. (2000a, oktober). Happiness, Economy and Institutions*. *The Economic Journal*. Najdeno 25. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.bsfrey.ch/articles/346_00.pdf
- 14 Frey, B. S. & Stutzer, A. (2000b). Maximizing Happiness? *German Economic Review*. Najdeno 25. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.bsfrey.ch/articles/C_335_00.pdf
- 15 Frey, B. S. & Stutzer, A. (2002a, januar-marec). The Economics of Happiness. *World Economics*. Najdeno 25. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.bsfrey.ch/articles/365_02.pdf
- 16 Frey, B. S. & Stutzer, A. (2002b, junij). What Can Economists Learn from Happiness Research? *Journal of Economic Literature*. Najdeno 25. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.bsfrey.ch/articles/376_02.pdf
- 17 Frey, B. S. & Stutzer, A. (2008). The Thirst for Happiness. *Journal of International Business Ethics*. Najdeno 25. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.bsfrey.ch/articles/D_214_08.pdf
- 18 Frey, B. S. & Stutzer, A. (2009). Should national happiness be maximized?. V A. K. Dutt & B. Radcliff (ur.), *Happiness, Economics and Politics Towards a Multi-Disciplinary Approach* (str. 301-323). Cheltenham: Edward Elgar.
- 19 Frey, B. S., Stutzer, A., Benz, M., Meier, S., Luechinger, S., & Benesch, C. (2008). *Happiness A Revolution in Economics*. Cambridge, Massachusetts: Massachusetts Institute of Tehnology.
- 20 *General Social Survey*. Najdeno 26. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.norc.org/projects/general+social+survey.htm>
- 21 *Historic Versions of the System of National Accounts*. Najdeno 5. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/hsna.asp>
- 22 Inglehart, R. (2009). Democracy and happiness: what cause what?. V A. K. Dutt & B. Radcliff (ur.), *Happiness, Economics and Politics Towards a Multi-Disciplinary Approach* (str. 256-270). Cheltenham: Edward Elgar.
- 23 Inglehart, R., Foa, R., Peterson, C., & Welzel, C. (2008). Development, Freedom, and Rising Happiness A Global Perspective (1981-2007). *Association for Psychological Science*. Najdeno 31. julija 2011 na spletnem naslovu http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/article_base_122/files/RisingHappinessPPS.pdf
- 24 Kahneman, D., Krueger, A. B., Schkade, D., Schwarz, N., & Stone, A. A. (2008, 31. marec) National Time Accounting: The Currency of Life. Najdeno 1. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.krueger.princeton.edu/nta2.pdf>
- 25 Lavrač, V. & Slabe Erker, R. (2009). Mesto sreče v ekonomiji in strategiji trajnostnega razvoja. *IB Revija*. Najdeno 22. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.umar.gov.si/publikacije/ib_revija/
- 26 Pacek, A. C. (2009). Politics and happiness: an empirical ledger. V A. K. Dutt & B. Radcliff (ur.), *Happiness, Economics and Politics Toward a Multi-Disciplinary Approach* (str. 231-255). Cheltenham: Edward Elgar.

- 27 Powdthavee, N. (2007, 9. november). Causal Analysis in Happiness Research. *Cgulangorn Journal of Economics*. Najdeno 31. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.powdthavee.co.uk/resources/Causal+Analysis+in+Happiness+Research.pdf>
- 28 Redek, T., Frajman Jakšič, A., & Ograjenšek, I. (2010, 8-10. november). Sreča kot alternativna mere blaginje v družbi in trajnostni razvoj. Najdeno 17. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.stat.si/StatDnevi2010/Docs/Radenci%202010/Redek%20Ograjensek%20Frajman-prispevek.pdf>
- 29 Ruut Veenhoven's World Database of Happiness. Najdeno 2. junija 2011 na spletnem naslovu <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/>
- 30 Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2009). Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Najdeno 22. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm>
- 31 *System of National Accounts*. (2008). Najdeno 5. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp>
- 32 Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. (2005). *Strategija razvoja Slovenije*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.
- 33 *World Values Survey*. Najdeno 26. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.worldvaluessurvey.org/>
- 34 *World Values Survey - Online Data Analysis 2005-08*. Najdeno 26. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.wvsevadb.com/wvs/WVSAanalyze.jsp>